

HODNOCENÍ ZÁVĚREČNÝCH ESEJÍ STUDENTŮ ZDRAVOTNICKÝCH STUDIJNÍCH OBORŮ S VYUŽITÍM METODY OBSAHOVÉ ANALÝZY

Robert Klos, Kateřina Ivanová

Anotace

Článek popisuje analýzu závěrečných esejí z etiky posluchačů kombinovaného studia (ošetřovatelství, management zdravotnictví) Lékařské fakulty UP v Olomouci. Část kombinované výuky etiky byla realizována prostřednictvím e-learningu, kde hlavní osu tvořil distanční text Zdravotnická etika.

Základ pro hodnocení závěrečných prací představovala metoda obsahové analýzy. Metodou komparace pak byly jednotlivé výsledky zpracovány dle jednotlivých studijních oborů. Na základě výsledků vyplývajících z hodnocení a porovnání všech závěrečných esejí se přistoupilo ke změnám v distančním textu Zdravotnická etika. K nejvýznamnějším úpravám provedeným v textu patří zařazení didaktického testu, kterým studenti prokazují, že si osvojili základní etická témata, rovněž i častější realizace on-line diskuzí na požadovaná témata. Tyto zásahy v praxi přispěly k celkovému zkvalitnění distančního textu.

V současném akademickém roce se již připravuje distanční text pro studenty všeobecného a zubního lékařství, tak aby sloužil jako jedna ze základních opor pro vypracování závěrečné eseye. Příprava probíhá v rámci projektu ESF *Inovace studijních disciplín na Ústavu sociálního lékařství a zdravotní politiky LF UP v Olomouci* (reg. č. CZ.1.07/2.2.00/15.0292).

Klíčová slova

E-learning, zdravotnická etika, ošetřovatelství, management zdravotnictví, obsahová analýza, komparace, evaluace.

Classification of Final Essays Written by Students of Health Care Study Majors

Annotation

The article describes the analysis of final essays on Ethics by students of the blended form of study (Nursing, Health Care Management) at the

Faculty of Medicine and Dentistry, Palacký University, Olomouc. A part of the blended study was carried out by means of e-learning with the distance study text Nursing Ethics as its main pillar.

The basis of evaluation of the final essays was represented by the content analysis method. The results according to each major were processed with the comparison method. On the basis of the results rooted in evaluation and comparison of all the final essays, some changes were made in the distance study text Nursing Ethics. Among the most important changes there were the implementation of didactic text, by means of which students prove they have learnt the basic ethic issues, as well as more frequent online discussions on required topics. These amendments helped overall improve the distance study text in practice.

In the current academic year a distance study text for Dentistry students is being prepared so that it can be used as one of the basic pillars for writing final essays. The preparation runs within the ESF project *Innovation of the Study Disciplines at the Department of Social Medicine and Health Policy - Faculty of Medicine and Dentistry - Palacký University, Olomouc* (reg. no. CZ.1.07/2.2.00/15.0292).

Key words

E-learning, nursing ethics, nursing (field of study), health care management (field of study), content analysis, comparison method, evaluation.

Úvod

Množství důležitých informací, které si musí studenti lékařských a zdravotnických oborů během studia osvojit, se v návaznosti na rozvoj vědy a medicínských technologií neustále rozšiřuje. Proto se již řadu let právem diskutuje na téma, jak co nejlépe předat potřebné množství informací a dovedností studentům těchto náročných oborů během jejich pregraduální přípravy. V podstatě jde o to, jaké výukové postupy a metody budou pro výuku na lékařských a zdravotnických fakultách nejvhodnější, tak aby studenti nebyli ještě více zatěžováni a aby si mohli co možná nejvíce studium řídit sami. To neznamená, že by si studenti určovali, co budou pro své vzdělání a pozdější praxi potřebovat. Naopak. Základem bude vždy dobře zpracované curriculum jednotlivých studijních oborů, ze kterého se nesmí slevovat. K větší efekti-

vitě celého výukového procesu by mělo vést použití moderních výukových forem, metod a technologií, např. brainstorming, simulace, prožitkové aktivity, vizualizace, případové analýzy apod., které budou uplatňovány zejména ve prospěch samotných studentů.

K takovým moderním technologiím bezesporu patří e-learning, který v posledních letech zažívá prudký rozvoj ve výuce zejména na vysokých školách. Lékařské a zdravotnické fakulty nejsou výjimkou. E-learningem se zde rozumí vzdělávání realizované s využitím elektronických technologií, zejména informačních technologií a internetu. E-learning zde nejčastěji bývá realizován v podobě tzv. blended learningu (WALSH, 2005), tedy kombinací prezenční a distanční formy výuky.

Na Ústavu sociálního lékařství a zdravotní politiky Univerzity Palackého v Olomouci (dále jen Ústav) byl v roce 2003 spuštěn e-learning jako podpora výuky zdravotnické etiky pro prezenční i kombinované studium nelékařských oborů (ošetřovatelství a management zdravotnictví). Tato e-learningová podpora výuky byla financována rozvojovými programy MŠMT (projekty 56/2002 a 59/2002). Jako learning management system byl vybrán LMS Unifor 2.0.

Pro vysvětlení – learning management system (LMS) je řídicí systém, který umožňuje organizaci všech jednotlivých kurzů, modulů a programů, ale také pomáhá při organizaci e-learningových textů, hodnocení studijních výsledků a zprostředkování zpětné vazby. Mezi hlavní funkce LMS tak patří správa kurzů, organizace studijních materiálů, veškerá komunikace a hodnocení studentů (Barešová, 2003).

Pro výuku etiky doc. PhDr. Kateřina Ivanová, Ph.D., vytvořila distanční text Zdravotnická etika, který byl doplňován tematickými semináři (tutoriály), na kterých se diskutovala konkrétní dilemata zdravotnické praxe od těch nejzávažnějších (eutanazie, interrupce, spravedlnost ve zdravotnické péči, dodržování povinné mlčenlivosti) až po etické problémy všedního dne zdravotníka (vztah lékař – sestra, jednání s pacienty a jejich rodinami, respektování autonomie a intimity pacienta aj.).

Po zavedení distančního textu do výuky etiky u výše zmíněných oborů bylo nutné vyhodnotit, zda se dosáhlo stanovených vzdělávacích cílů a výstupních kompetencí studentů, tak jako v případě výuky bez využití distančního textu a e-learningu.

Metodika

V akademickém roce 2003/04 tedy byla zahájena na Ústavu výuka etiky za využití e-learningu jako inovativní technologie, která zde při výuce nelékařských oborů zatím nebyla využita. E-learning byl realizován v podobě tzv. blended learningu, který se pro výuku na školách se zdravotnickým zaměřením jeví jako nejvhodnější (Klos, 2005). To vše probíhalo v rámci kombinované formy výuky.

Základ e-learningové výuky etiky na Ústavu představuje distanční již zmíněný text Zdravotnická etika, jako tutor pro zde působí Mgr. Robert Klos.

Celý text je tvořen pěti tematickými kapitolami, které svým obsahem kopírují syllabus schválený pro prezenční a kombinované studium. Forma textu je interaktivní, doplňovaná častými příklady, otázkami a odkazy. Studentovi je tak částečně nahrazována osoba přednášejícího. Pro lepší orientaci jsou na pravém okraji každé stránky umístěny tzv. distanční ikony, které práci s textem velmi usnadňují.

Jednotlivé kapitoly mají stejnou strukturu. Na počátku je vždy popsáno, co se studenti v kapitole dozvědí, dále jsou zde uvedena klíčová slova a kolik času bude potřeba jejímu prostudování a splnění všech úkolů.

Úvodní kapitola seznamuje studenty s tím, co všechno budou muset zvládnout, tak aby studium e-learningového textu úspěšně zakončili. Čas určený k prostudování této kapitoly je 30 minut.

Ve druhé kapitole *Co to je etika?* si studenti ujasní, čím vším je podmíněn a ovlivněn etický postoj člověka, dále je zde vysvětlen předmět etiky a popsány její metody. Podstatnou částí kapitoly je také vymezení pojmu dilema, což bude důležité při hodnocení esejí. Čas potřebný k prostudování kapitoly je 4,5 hodiny.

Následující kapitola *Historické kořeny zdravotnické etiky* je věnována starověkým základům lékařské etiky. Ty jsou zde představeny zejména prostřednictvím Hippokratova odkazu. V kapitole je popsán vliv křesťanství a judaismu na formování postojů tehdejší evropské civilizace. Tato část textu je podstatná pro pochopení vývoje etických postojů a hodnot našich předků. Studenti by si měli uvědomit, které etické hodnoty a principy minulosti mají své místo i dnes a které jsou z pohledu současné vědy jen těžko realizovatelné. K prostudování kapitoly je zapotřebí 4,5 hodiny.

Třetí kapitola *Současnost zdravotnické etiky* je zaměřena na rozvoj lékařské a zdravotnické etiky v období po 2. světové válce až do současnosti. Jsou zde

vysvětleny nejdůležitější principy současné etiky a zároveň nejznámější etické teorie. Předpokládaná doba studia je 5 hodin.

Závěrečná kapitola *Vztah práva a zdravotnické etiky* studenty seznámí s nejvýznamnějšími mezinárodními i tuzemskými etickými kodexy, které se dotýkají oblasti zdravotnictví a lidských práv. Některé kodexy (Úmluva o biomedicině, Kodex zdravotních sester, Práva pacientů) zvláště důležité pro praxi studentů jsou uvedeny v plném znění. Prostudování kapitoly by mělo trvat 3,5 hodiny, ovšem k bližšímu poznání všech důležitých kodexů je nutné samostudium.

Poslední část textu obsahuje popis zadání závěrečných esejí, které byly podrobeny obsahové analýze. Zadání bylo v distančním textu zařazeno jako tzv. dlouhý úkol (závěrečný úkol), který patří mezi tzv. tutor marked assignment TMA, neboli práce opravované tutorem POT (Zlámalová, 2008). POT slouží k tomu, aby si tutor ověřil, zda student danou problematiku správně pochopil a může tak pokračovat ve studiu. Eseje měly tedy ukázat, jak jsou studenti schopni se samostatně vyjádřit k některému z etických dilemat zdravotnické praxe. Vyhotovení eseje bylo rovněž nezbytné pro získání kolokvia z tohoto studijního předmětu.

Zadání eseje bylo následující: „*Vyberte si etický dilematický příběh, který Vás zaujal, ať již z vlastní praxe nebo z novin, či jiných médií. Nebo také z vyprávění kamarádky, kolegyně či přítele. Popište jej. Pokud budete čerpat z literatury či jiných médií, nezapomeňte na přesnou citaci.*

Rozpoznejte, který etický princip byl ve Vašem příběhu porušen nebo naopak naplněn. Příběhy mohou mít i pozitivní ladění. Pojmenujte tento princip a popište, na základě čeho jste ho rozpoznali. Principů můžete rozpoznat i více, ale musí to být sekularizované etické principy prvního řádu. Na závěr napište Vaše zhodnocení, názor, polemiku.

Celý úkol nesmí být kratší než 1 strana formátu A4 a delší než 2 stránky formátu A4. Pro psací stroj uvádím normu na stranu A4, což je 60 úhozů a 30 řádků, pro počítačové zpracování je nejlepší typ písma ARIAL, ale může být i Times New Roman, velikost písma 12 a řádkování 1,5“ (Ivanová, 2002).

V distančním textu bylo zároveň uvedeno, jak budou eseje hodnoceny:

1. podle toho, jaké si vyberete téma,
2. jak jej zpracujete, popíšete, odcitujete,
3. jakým způsobem rozpoznáte etické principy,
4. zda jste opravdu napsali literární útvar zvaný esej,
5. váš etický přístup k celkovému hodnocení příběhu (Ivanová, 2002).

Pro hodnocení esejí byla vybrána metoda obsahové analýzy. Obsahovou analýzu vyvinul ve třicátých letech Bernard Berelson zejména pro účel analýzy obsahu médií. Postupně však našla tato metoda své uplatnění i ve společenských vědách a humanitních oborech (KRONICK, 1997). V pedagogice lze obsahovou analýzu například využít u zkoumání kritického myšlení studentů při komunikaci vedené prostřednictvím počítačů v prostředí distančního vzdělávání (Buraphadeja, Dawson, 2008). Jde tedy o metodu, která poskytuje objektivní, systematický a kvantitativní popis a rozbor písemných materiálů (Schneider, Koudelka, 1993). V našem případě jde o analýzu závěrečných esejí studentů kombinované formy studia nelékařských oborů.

Analýza závěrečných prací

Výzkumné téma:

Obsahová analýza závěrečných etických esejí studentů oborů ošetrovatelství a managementu zdravotnictví v kombinované formě studia.

Výzkumné otázky:

Výzkumné otázky byly stanoveny na základě obsahu distančního textu Zdravotnická etika, jehož studium bylo pro studenty povinné. Pro samotné hodnocení e-learningové výuky je důležité zaměřit se na témata, která si studenti volí, dále na využití etických opor pro obhajobu vlastních závěrů a také práci s informačními zdroji a jejich citace. Pro hodnocení bylo neméně důležité celkové vyznění jednotlivých esejí. Výsledné znění výzkumných otázek:

1. *Jaká témata pro své eseje budou studenti volit?*
2. *Budou se studenti ve svých esejích odkazovat na etické principy, kodexy či obecně uznávané morální autority?*
3. *Budou studenti pracovat s informačními zdroji?*
4. *Splní všichni studenti zadání práce?*
5. *Jaká bude celková úroveň závěrečných esejí?*

Výzkumný vzorek:

Pro obsahovou analýzu byly vybrány závěrečné eseje studentů kombinované formy studijních oborů ošetrovatelství ($n = 56$) a managementu zdravotnictví ($n = 18$). U studentů kombinované formy se předpokládá častější využívání distančních opor, protože nejsou v každodenním osobním kontaktu s jednotlivými pedagogy či ostatními studenty.

Obě studijní skupiny měly k dispozici jako základní studijní oporu distanční text Zdravotnická etika, který byl studentům zpřístupněn prostřednictvím LMS Unifor. Výuka etiky na LF UP v Olomouci probíhala pod garancí Ústavu sociálního lékařství a zdravotní politiky.

Samotná analýza byla provedena u každé skupiny zvlášť a výsledky byly vzájemně porovnány.

Charakteristika obou zkoumaných skupin:

V následujícím přehledu jsou uvedeny všechny podstatné charakteristiky obou skupin studentů, které mohou mít vliv na výsledky analýzy:

- Společné charakteristiky: studium při zaměstnání; zaměstnání ve zdravotnictví; studium stejného e-learningového textu; totožný tutor; studium ve stejném akademickém roce.
- Odlišnosti: studijní zaměření; dosažené vzdělání (pozn. uchazeči o studijní obor management zdravotnictví musí mít alespoň bakalářské vzdělání); hodinová dotace prezenční výuky etiky (ošetřovatelství 10 hod., management zdravotnictví 5 hod.); poměrné zastoupení žen a mužů v jednotlivých skupinách (ošetřovatelství – 96,4 % žen, 3,6 % mužů; management zdravotnictví – 80 % žen, 20 % mužů)

Zpracování výsledků šetření

V případě obsahové analýzy se jedná o určitou kvantifikaci kvalitativních dat (např. výběr tématu eseje). Proto je tedy možné postupovat podobně jako v případě klasicky kvantitativně orientovaných výzkumů. Obecně se postupuje v následujících krocích: uspořádání dat a sestavení tabulek četností; grafické znázornění naměřených dat; výpočet charakteristik polohy; výpočet charakteristik rozptýlení (Chráska, 2007).

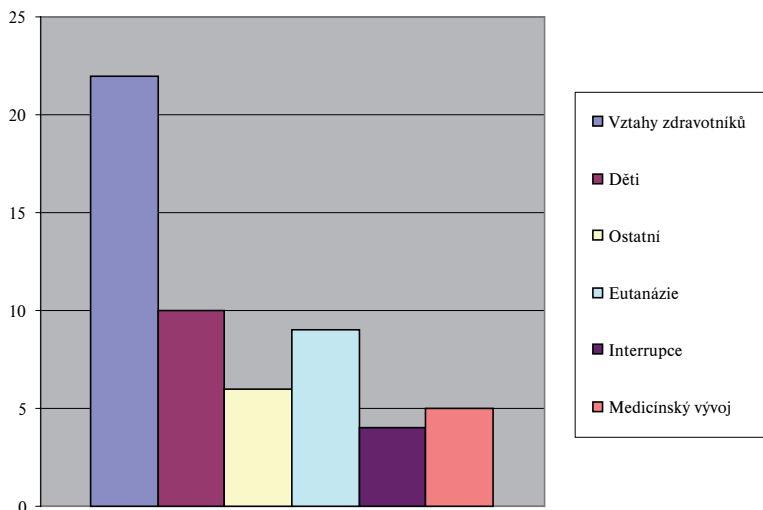
Všechny závěrečné eseje byly zpracovány stejným způsobem. Z celkového souboru ($n = 74$) bylo náhodně vybráno 15 prací (11 ošetřovatelství, 4 management zdravotnictví), které byly nejdříve podrobně přečteny. Na základě studia těchto náhodně vybraných esejí a stanovených výzkumných otázek byly vytvořeny výzkumné hypotézy pro jednotlivé skupiny. Poté se vyhotovily jednotlivé operativní kategorie, které se začlenily do přehledných tabulek. Do těchto tabulek se také zapisovala četnost sledovaných kategorií, tentokrát u všech zkoumaných esejí. Z vyplněných tabulek byly vytvořeny přehledné grafy, které sloužily jako základ pro hodnocení výsledků šetření obou skupin.

Jako názorná ukázka postupu je zde uveden příklad, jak byly zpracovány výsledky u výzkumné otázky č. 1: *Jaká témata pro své eseje budou studenti volit?* V tabulce 1 a v grafu 1 jsou zpracovány eseje studentů kombinovaného studia ošetřovatelství.

Tab. 1: Okruhy témat

Okruhy témat	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Vztah zdravotníka s pacienty, s kolegy, se seniory	22	39,29 %
Děti	10	17,86 %
Ostatní (umírání, pochybení zdravotníků, média a zdravotnictví, pacientova rodina, financování, distribuce prostředků, korupce)	6	10,71 %
Eutanázie	9	16,07 %
Interrupce	4	7,15 %
Medicinský vývoj (kmenové buňky, klonování, transplantace, umělé oplodnění, apod.)	5	8,92 %
Celkem	56	100 %

Graf 1: Rozdělení esejí do jednotlivých tematických okruhů

Uvedeným způsobem byly zpracovány všechny výzkumné otázky u obou studijních skupin. Každá část prací (ošetřovatelství, management) byla nejdříve hodnocena zvlášť a poté byly obě části porovnány navzájem. Na základě uvedených zjištění byly navrženy změny v distančním textu Zdravotnická etika.

Vyhodnocení obsahové analýzy

I. Vyhodnocení obsahové analýzy závěrečných esejí studijní skupiny ošetřovatelství:

K výzkumné otázce č. 1: *Jaká témata pro své eseje budou studenti volit?*

Studenti kombinované formy skutečně z velké části vybírali témata pro závěrečné eseje ze své každodenní zdravotnické praxe. Téměř 40 % z nich se zabývalo různými vztahy zdravotníků s pacienty. Mezi nejvíce zastoupená témata patřila problematika seniorů a duševně nemocných pacientů. Jedním z důvodů tohoto výsledku může být i demografický vývoj u nás, kdy celá populace stárne, což má dopad zvláště na zdravotnictví.

Zajímavé bylo zjištění, že se 10 studentů (17,9 %) zabývalo tematikou dětských pacientů, přestože jsme se tomuto tématu na seminářích téměř nevěnovali. Jistý vliv na tuto skutečnost mohou mít i média, kde jsou často práva dětí a jejich porušování zmiňována.

Naproti tomu studenti se dilematickým tématům už tolik nevěnovali. Asi třetina studentů (32 %) vyjadřovala svůj postoj k eutanázii, interrupcím a otázkám, které jsou spojeny s vývojem medicíny. V případě eutanázie bylo rozdělení pro a proti rovnoměrné, v každém případě však probíhala diskuse nad jinými možnostmi, např. paliativní medicína.

K výzkumné otázce č. 2: *Budou se studenti ve svých esejích odkazovat na etické principy, kodexy či obecně uznávané morální autority?*

Přestože byly na seminářích i v e-learningovém textu jednotlivé etické principy i etické kodexy podrobně probrány, více než polovina studentů opírala svá tvrzení pouze o vlastní intuici a zkušenosti.

Zde se jednalo zejména o etické principy I. řádu (Beauchamp, Childress, 2001). *Princip non-maleficence* – zakazuje ublížit, poškodit nebo dokonce usmrtit jiné a má vztah k zásadě „primum non nocere“. *Princip beneficence* – představuje pozitivní dimenzi non-maleficence, předcházet poškození, odstraňovat je a současně podporovat dobro. Všechno, co děláme, děláme pro dobro nemocného, naše činnost musí být vedena snahou prospět nemocnému. Rizika léčení nesmí převyšovat jeho přínos, princip autonomie,

princip autonomie. *Princip respektu k autonomii* – k sebeurčení a samostatnosti nemocného, tzn. respekt ke stavu nezávislého, samostatného jednání, bez zevního ovlivnění. Autonomie předpokládá schopnost nemocného zvážit a rozlišit jednotlivé alternativy a uskutečnit svůj vlastní plán. *Princip spravedlnosti (justice)* – je princip, který má souvislost s rozdělováním zdrojů pro nemocné. Problémy omezenosti zdrojů v medicíně a obrovský nárůst finančních prostředků, plynoucích do zdravotní péče ve všech vyspělých zemích západního světa, se v poslední době staly největším etickým problémem.

K výzkumné otázce č. 3: *Budou studenti pracovat s informačními zdroji?*

Většina (= 60 %) studentů sice využilo ve svých esejích nějaký informační zdroj, (monografie, odborné články, sdělovací média) ovšem pouze 9 % z toho bylo citovaných dle normy. Tento údaj bohužel ukazuje na fakt, že studenti neumí správně pracovat s citačními odkazy. Vzhledem k tomu, že ve stejném ročníku by studenti měli odevzdávat bakalářskou práci k obhajobě, je nutné se práci s informačními zdroji více věnovat.

K výzkumné otázce č. 4: *Splní všichni studenti zadání práce?*

Zadání závěrečné esaje bylo v e-learningovém textu podrobně popsáno a přesto devět studentů nesplnilo kritérium jasné formulace problému a vlastního postoje. Šest studentů nedodrželo rozsah esaje. Většinou šlo o příliš krátké práce, až na jednu, která byla naopak velmi rozsáhlá, ovšem na úkor kvality. Pozitivní je zjištění, že si všichni studenti vybrali etické téma.

K výzkumné otázce č. 5: *Jaká bude celková úroveň závěrečných esejí?*

U závěrečného hodnocení esejí se posuzovalo, jestli mají odpovídající jazykovou úroveň, ale zároveň zda jasně popisují a řeší konkrétní etické dilema či problém. Největší důraz byl kladen na vyjádření vlastního postoje studentů k vyličenému etickému problému.

Celkové hodnocení dopadlo dle očekávání. To znamená, že pouze 12 (celkem 56) prací bylo dostačujících. Jako nedostačující nebyla označena žádná esej.

Z interpretace výsledků analýzy závěrečných esejí studentů ošetrovatelství vyplývá, že mají celkově velmi dobrou úroveň. Přesto je třeba klást větší důraz na práci s etickými oporami a informačními zdroji. Dále je nutno se více zaměřit na diskusi o dilematických tématech, tak aby byli studenti schopni se k těmto problémům samostatně a kvalifikovaně vyjádřit.

II. Vyhodnocení obsahové analýzy závěrečných esejí studijní skupiny management zdravotnictví:

K výzkumné otázce č. 1: Jaká témata pro své eseje budou studenti volit?

Studenti managementu zdravotnictví se téměř v 80 procentech zabývali tématy každodenní praxe. To se předpokládalo, protože jsou všichni zaměstnání, takže se s etickými konflikty mohou setkat poměrně často.

Dle očekávání byla nejvíce zastoupena témata spojená s problematikou administrativy zdravotnictví a vztahy zdravotníků, celkem 55,6 %. Překvapivé je, že 2 studenti zvolili pro svou práci jiné téma, než je zdravotnictví (reklama v prodeji).

I v této studijní skupině se objevily eseje na *téma komunikace se seniory*. To znamená, že i mezi stávajícími nebo budoucími manažery je tato otázka důležitá.

K výzkumné otázce č. 2: Budou se studenti ve svých esejích odkazovat na etické principy, kodexy či obecně uznávané morální autority?

Necelá polovina (45 %) studentů se v esejích odkazovala na některou z etických opor (monografie, etické kodexy). K tomu, aby se studenti více odkazovali na etické opory, by bylo dobré zvýšit počet hodin etických seminářů alespoň o 2 vyučovací hodiny. Současných 5 hodin seminářů v blokové výuce nedává možnost se u některých témat více pozastavit.

K výzkumné otázce č. 3: Budou studenti pracovat s informačními zdroji?

V této oblasti byla polovina prací s odkazy na různé informační zdroje (etické kodexy, monografie, sdělovací prostředky). Pouze dva studenti citovali dle normy. Všichni studenti již obhájovali minimálně bakalářskou práci, proto je překvapivé, že využití a správná citace informačních zdrojů nebyla samozřejmostí pro všechny. Bude tedy nutné se této tématice více věnovat.

K výzkumné otázce č. 4: Splní všichni studenti zadání práce?

U šesti prací (33,3 %) se nepodařilo jasně a srozumitelně formulovat etický problém či uvést vlastní postoj. To znamená, že se těmto studentům nepodařilo vypracovat esej dle zadání.

K výzkumné otázce č. 5: Jaká bude celková úroveň závěrečných esejí?

Celkové hodnocení esejí studentů managementu zdravotnictví dopadlo hůř, než se očekávalo. Tento předpoklad vycházel ze skutečnosti, že jde o magisterský studijní program, zatímco ošetrovatelství je bakalářský, tudíž studenti budou mít s písemnými pracemi větší zkušenosti. K hlavním důvodům takového výsledku patří zejména nedodržení zadání jak po formální

stránce, tak i po stránce obsahové. Tři eseje byly z těchto důvodů dokonce hodnoceny jako nedostatečné, protože nebyly vůbec zaměřeny na etické téma a rovněž nesplňovaly ani základní charakteristiku eseje.

Závěrečné práce studentů managementu zdravotnictví se nejčastěji zaměřovaly na témata každodenní praxe, přitom nejvíce byla zastoupena problematika vztahu zdravotníků a etické konflikty spojené s administrativou zdravotnictví. Tzv. velká témata byla zastoupena pouze dvěma pracemi. Šlo o problematiku eutanázie a interrupce. K největším nedostatkům patřilo nedodržení zadání etické eseje.

Diskuse

V závěrečné diskuzi byly porovnány výsledky obsahové analýzy s distančním textem Zdravotnická etika. Na základě této diskuze byly navrženy některé změny ve výuce etiky v kombinované formě studia u zdravotnických oborů. Při komparaci se postupovalo dle jednotlivých výzkumných otázek.

Z výsledků analýzy jasně vyplynulo, že studenti častěji volí témata, která nejsou dilematické povahy. V případě témat, jako je eutanázie, umělé ukončení těhotenství či otázky medicínského výzkumu, je potřeba v diskuzi daleko propracovanější argumentace pro obhajobu určitého postoje, než je tomu u témat, která mají jasná řešení.

V otázce výběru tématu bylo doporučeno během výuky etiky zařadit alespoň jednu moderovanou diskuzi na dilematické téma. Diskuze by byla pro všechny studenty povinná a tutor by byl moderátorem.

Přestože je v distančním textu historii lékařské a zdravotnické etiky, etickým kodexům a principům věnována poměrně značná část, studenti s etickými oporami při obhajobě svých tvrzení nepracovali. Proto se nedá předpokládat, že by např. etické kodexy využívali v praxi.

Zde by mohlo pomoci v distančním textu vytvořit didaktický test, který by přímo prověřoval znalost etických kodexů a principů. Úspěšné absolvování testu by bylo jednou z podmínek úspěšného zakončení kurzu.

Co se týká problematiky citačních odkazů a využívání informačních zdrojů, bylo překvapivé, že studenti managementu zdravotnictví, kteří museli obhajovat bakalářskou práci, se častěji neodkazovali na informační zdroje a jejich citace neodpovídaly příslušné normě, přestože na její dodržování bylo v úvodním tutoriálu upozorňováno a také je zmíněna v distančním textu.

V tomto případě bude vhodné, aby studenti závěrečnou esej zaslali tutorovi dříve než na konci semestru, kdy už není dostatek času na jejich doplnění či opravu. Zde je navrhováno, aby studenti zaslali své eseje nejpozději do 10. týdne semestru. Bude tak více času na individuální konzultace a studenti tak budou mít možnost s dostatečným předstihem odstranit všechny zjištěné nedostatky.

Dodržení zadání eseje, tzn. správně popsat vybraný problém či dilemma, je prvním předpokladem pro úspěšnou esej. Druhým velmi důležitým momentem je zaujmout k popisovanému dilematu vlastní postoj, který je možno dobře obhájit. Proto byla na dodržení zadání zaměřena velká pozornost. U skupiny managementu třetina prací nesplňovala zadání.

Stejně jako v předchozím návrhu by pomohlo, kdyby měl tutor možnost všechny eseje pročíst s dostatečným předstihem, tak aby měl i v případě nedostatečně hodnocené práce student možnost celou esej přepracovat, či vyhotovit novou. V distančním textu není potřeba nic zásadně měnit, protože je zde velmi dobře popsáno, co by esej měla splňovat.

U závěrečného hodnocení prací byl kladen důraz na celkové vyznění práce, ale přihlíželo se i k jednotlivým nedostatkům, které jsou uvedeny výše (např. nedodržení zadání, nesprávná citace apod.).

K tomu, aby hodnocení závěrečných esejí dopadlo lépe než v případě zkoumaných skupin, určitě přispěje na úvodním tutoriálu zdůraznění nutnosti dodržení zadání v distančním textu. Dále by mohl tutor využít hromadné komunikace přes LMS a studenty tak upozornit na dodržování správného zadání a termínu pro odevzdání závěrečné eseje.

Na základě zkušeností s distančním textem Zdravotnická etika a výsledků výše uvedené analýzy požádali autoři článku o dotaci z ESF na projekt, jehož hlavním cílem je inovovat i ostatní studijní disciplíny, které jsou garantovány Ústavem. Na základě rozhodnutí MŠMT byla dotace poskytnuta a v současné době probíhá realizace projektu *Inovace studijních disciplín na Ústavu sociálního lékařství a zdravotní politiky LF UP v Olomouci* (reg. č. CZ.1.07/2.2.00/15.0292), jenž je financován z ESF a ze státního rozpočtu ČR. Mezi hlavní cíle projektu patří příprava kvalitních distančních textů pro studenty lékařské fakulty a zároveň jejich podrobná analýza po uvedení do výukové praxe.

Závěr

V současnosti se stávají elektronické technologie (např. e-learning) stále častěji nedílnou součástí vysokoškolského vzdělávání. U některých studijních disciplín je možné e-learningu využívat stoprocentně, v jiných případech (např. etika v nelékařských oborech) může e-learning tvořit jednu součást výuky. Pro úspěšnost vzdělávání prostřednictvím e-learningu je však důležité, aby tutoři spolu s autory jednotlivých distančních textů výuku pravidelně analyzovali a vyhodnocovali a zároveň prováděli změny dle aktuální potřeby. Z uvedeného šetření, které na Ústavu proběhlo, vyplývá, že k hodnocení e-learningových kurzů lze využít metody obsahové analýzy, která dovoluje kvantitativně zpracovávat kvalitativní obsahy výukových textů. Navrhnutá řešení, která vzešla z provedeného šetření, už byla do e-learningové výuky etiky zakomponována a na základě další obsahové analýzy bude vyhodnocena jejich úspěšnost v praxi.

Bibliografie

- BAREŠOVÁ, A. *E-learning ve vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Nakl. VOX, 2003. 175 s. ISBN 80-86324-27-3.
- BEAUCHAMP, T., L., CHILDRESS, J., F. *Principles of Biomedical Ethics*. 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 2001. 554 s. ISBN 0-19-514332-9.
- BURAPHADEJA, V., DAWSON, K. Content Analysis in Computer-Mediated Communication: Analyzing Models for Assessing Critical Thinking Through the Lens of Social Constructivism. *The American Journal of Distance Education*. ISSN 0892-3647. 2008, č. 22, s. 130–145.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. s. 39–68.
- IVANOVÁ, K. *Zdravotnická etika*. Distanční text. 2002
- IVANOVÁ, K., JURÍČKOVÁ, L. *Písemné práce na vysokých školách se zdravotnickým zaměřením*. 1. vyd. Olomouc: Vyd. Univ. Palackého, 2005. 96 s. ISBN 80-244-0992-5.
- KLOS, R. E-learning – výuka zdravotnické etiky na LF UP v Olomouci. In *Teórie, výskum a vzdelávanie v ošetrovatelstve*. Martin: UK, 2005. s. 633–640. ISBN 80-88866-32-4.
- KRONICK, J., C. Alternative Methodologies for Analysis of Qualitative Data, *Sociologický časopis*. Praha: ČSAV. ISSN 0038-0288. 1997, roč. 33, č. 1.

- SCHNEIDER, M., KOUDELKA, F. *Úvod do základů sociologických výzkumů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993. 118 s. ISBN 80-7067-302-8.
- WALSH, K. Blended learnig. *British Medical Journal*, [on line] April 2005 [cit 2009-06-19] s. 829. Dostupné na WWW: <<http://www.bmj.com/cgi/content/full/330/7495/829>>.
- ZLÁMALOVÁ, H. Distanční vzdělávání a e-learning. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2008. 145 s. ISBN 978-80-86723-56-3.

Projekty:

- Inovace studijních disciplín na Ústavu sociálního lékařství a zdravotní politiky LF UP v Olomouci (reg. č. CZ.1.07/2.2.00/15.0292); řešitelé: Mgr. Robert Klos, doc. PhDr. Kateřina Ivanová, Ph.D.

MŠMT – Transformační a rozvojové programy:

- 56/2002 Koncipování nového studijního programu bakalář ošetrovatelství – všeobecná sestra, kvalifikační studium, kombinovaná forma
- 59/2002 Bakalářský studijní program oboru ošetrovatelství – porodní asistentka v kombinované formě studia k zařazení do systému celoživotního vzdělávání

Autoři

Mgr. Robert Klos

student DSP; Ústav sociálního lékařství a zdravotní politiky LF UP v Olomouci

e-mail: robert.klokan@email.cz

mobil: 602 668 504

doc. PhDr. Kateřina Ivanová, Ph.D.

přednostka Ústavu sociálního lékařství a zdravotní politiky LF UP v Olomouci

e-mail: katerina.ivanova@upol.cz

tel.: 585 632 701